

A HOLOCAUST TAGADÁSA: A FAURISSON-ÜGY

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 1996. november 8-án hozott határozatot Robert Faurisson Franciaország elleni panaszügyében.¹ Ez a határozat nem tartozik ugyan a legfrissebb keletű döntések közé, a következtetések azonban, melyek belőle levonhatók, fontosnak és időállóknak tűnnek.

A panasz alapjául Faurissonnak az az állítása szolgált, hogy Franciaország megsértette a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (egyezségokmány) 19. cikkében biztosított jogát a véleménynyilvánítás szabadságához. E jogának megsértése azal valósult meg, hogy a francia bíróság a zsidóknak a második világháború során történt deportálásával és gázkamrákban történt tömeges elpusztításával kapcsolatos egyes állításai alapján az emberiség ellen elkövetett bűnök kétségbe vonásának bűncselekménye miatt bűnösnek mondta ki és elítélte.

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága (EJB) előtti eljárásra annak folytán kerülhetett sor, hogy Franciaország az egyezségokmány fakultatív jegyzőkönyve alapján elismerte az EJB illetékességét arra, hogy egyénektől arra vonatkozó panaszokat vegyen át és vizsgáljon meg, hogy az egyezségokmányban biztosított valamely jogukat sérelem érte.²

Az egyezségokmány 19. cikke így szól:

„1. Nézetei miatt senki sem zaklatható.

2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenféle adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában, vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát is.

3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vetethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek

a) mások jogainak, vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közkereskedés védelme érdekében szükségesek.”

Faurisson korábban az irodalom professzora volt a Sorbonne-on és más francia egyetemeken. A második világháború történéseivel kapcsolatban kutatásokat

végzett, és ennek kapcsán sokat foglalkozott a nürnbergi perekkel is. A holocausttal kapcsolatban azt is vizsgálta, milyen módszereket használtak a németek emberek elpusztítására a koncentrációs táborokban. Arra a megállapításra jutott, hogy bár fertőtlenítés céljára használtak gázt, kételyeit fejezte ki azt illetően, hogy embereknek gázkamrákban történt elgázosítására is sor került volna akár Auschwitzban, akár más koncentrációs táborban. Állítása szerint e nézetei miatt neveltség tárgyává tették, megfosztották egyetemi tanszékétől, többször életveszélyesen megfenyegették, és nem egy esetben súlyosan bántalmazták is, és jöllehet e bántalmazások miatt feljelentést tett, a hatóságok nem tettek semmit az elkövetők megbüntetésé érdekében.

1990. július 13-án a francia nemzetgyűlés törvényt fogadott el a sajtószabadságról szóló 1881. évi törvénynek egy új rendelkezéssel (24b paragrafus) történő kiegészítéséről.³ Ez így rendelkezik: „(...büntendő) a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. augusztus 8-i Londoni Megállapodás mellékletében szereplő statútuma 6. cikke által megállapított egy vagy több olyan emberiség elleni bűncselekmény tagadása, melyet vagy a statútum 9. cikkében bünszervezetnek nyilvánított szervezet tagjai, vagy pedig francia, illetőleg nemzetközi bíróságok által e bűncselekmények valamelyikében bűnösnek talált személyek követtek el.”

A törvény elfogadását követően egy francia folyóirat (Le Choc du Mois) 1990. szeptemberi száma riportot közölt Faurissonnal. Ebben annak a korábban is hangoztatott meggyőződésének adott hangot, hogy a náci koncentrációs táborokban nem voltak zsidók megölése céljából létesített gázkamrák.

A riport megjelenése után ellenállók és deportáltak szervezeteinek feljelentése alapján eljárás indult Faurisson és a lapkiadó ellen. 1991. április 18-i ítéletében a párizsi bíróság bűnösnek mondta ki mindkettőjüket az emberiség elleni bűncselekmények tagadásának büntetésében, és jelentős összegű pénzbüntetést szabott ki. Az ítélet, mely az ellene benyújtott fellebbezés elutasítását követően jogerőre emelkedett, Faurissonnak a riportban szereplő következő ki-jelentésein alapult:

„...Senki sem fogja velem elhitetni, hogy kétszer kettő az öt, hogy a föld lapos, vagy hogy a nürnbergi

törvényszék tévedhetetlen. Komoly okaim vannak arra, hogy ne higgyek a zsidók kiirtására irányuló politikában vagy a bűvös gázkamrákban...” „...Szeretném megélni, hogy a franciák 100%-a jöjjön rá, hogy a gázkamrák mítosza az 1945–46-ban Nürnbergben a győztesek jóváhagyásával fabrikált kitaláció, melyet a francia kormány az úgynevezett bírósági történészek segítségével a hivatalság szintjére emelt...” Utalt arra is, hogy a holocaust korábban hitelesnek tartott történetét zsidó történészek állították össze, hogy a „bűvös gázkamrák mítosza” (le mythe des magiques chambres á gaz) „piszkos trükk” (une gredinerie) volt.

Az EJB előtti eljárásban alperesi pozícióban lévő francia kormány kétségbe vonta, hogy Faurisson bűnösségének megállapítása a holocaust tagadásának büntetőjogi sértését az egyezségokmány 19. cikkében biztosított jogát arra, hogy ne zaklathassák nézetei miatt, és azt a jogát, hogy szabadon kinyilváníthassa véleményét. Az eljárás során mindkét fél több periratot is benyújtott, melyekben álláspontjaik igazolására számos érvet hoztak fel.

Faurisson kihangsúlyozta, hogy az elítélése alapját képező állításai hosszú ideje folytatott történészi kutatásainak néhány eredményén alapultak. E kutatásaiból levont egyik következtetése az, hogy a nürnbergi törvényszék ítéleteiben számos tévedés volt. A nürnbergi ítéletek alapjául szolgáló bizonyítékok egy része is vitatható, és vitathatók az ítéletnek az Auschwitzban megölt zsidók számát illető bizonyítékok is. Mivel a nürnbergi ítélet tartalmával, mint történész kutató szállt vitába, a Gayssot-törvény hatálya léptétől kezdve azáltal, hogy a törvény az ítéletet a vitathatatlan dogma szintjére emelte és büntetőjogi szankcióval fenyegette azokat, akik kétségbe merészték vonni megállapításait, tilalom alá esett minden olyan kutatási eredmény nyilvánosságra hozatala, mely az európai zsidóság második világháborúbeli tragédiájának a „hivatalos” (Faurisson szerint az ortodox zsidó teoretikusok által kialakított) történelemfelfogástól a leghalványabb eltérést mutatta volna. Ez pedig a tudományos tevékenység megcenzúrázása, ami egyébként az európai zsidóság tragikus sorsa olyan részleteinek a feltárását is lehetetlenné teheti, amelyek a nürnbergi ítéletek által megállapított tényeknél is sötétebb árnyalatú következtetések levonására vezethetnének. A nürnbergi ítéletek idején a világ ugyanis olyan közel volt még az eseményekhez, hogy a tények teljes körű és árnyalt feltárása és azokból hosszabb történelmi távra szóló tanulságoknak a levonása még nem volt lehetséges: a kutatások továbbvitele, az eredeti megállapításoknak az újabb kutatási eredményekkel való szembesítése, ebből eredően pedig az 1945–46-os ítéletek egyes

konklúzióinak az esetleges korrekciója éppen az egy vagy két generációval későbbi, tehát a mai történészekre várna. A Gayssot-törvény ezt is megakadályozza.

Azon meggyőződésének alátámasztására, hogy a nürnbergi ítéletek vitathatók, a következő példákat hozta fel: a nürnbergi törvényszékhez benyújtott vádiratnak az a része, mely a németeket vádolta a katyini mészárlással, egy szovjet dokumentumon alapult⁴, mely állítólagos bizonyítékokat tartalmazott arról, hogy a hadifogságba esett lengyel katonatisztek a németek ölték meg, holott mára már egyértelművé lett, hogy ez a szovjetek tette volt. E nyilvánvalóan hiteltelen dokumentumot létrehozó szovjet Katyin (Liszenko) Bizottságnak volt a tagja az a Burdenko és Nikolas professzor is, akiknek tanúvallomására is alapozva állapította meg a nürnbergi törvényszék, hogy a németek gázt használtak Auschwitzban az általuk megölt négy millió zsidó megsemmisítésére⁵ (Faurisson megjegyzi, hogy ez a becsléseken alapuló számadat azután az idők során egymillióra csökkent). Utalt arra is, hogy a nürnbergi ítéleteket a bizonyítékok beszerzésének és értékelésének módja, valamint több bíró igen vitatható személye miatt már korábban is olyannyira élesen kritizálták, hogy a nürnbergi perekre Faurisson szerint méltán használható a „vészteljes és szégyenteljes nürnbergi igazságszolgáltatási jelmezből” kifejezés.

Annak a kételyének az alátámasztására, hogy a zsidók tömeges elpusztítására alkalmas gázkamrák valóban léteztek, megemlíti, hogy manapság az auschwitzi emlékhelyeken látogatást, tevéket kísérő idegenvezetők úgy mutogatják az ott lévő gázkamrákat, mintha azok eredetiek volnának, holott az illetékesek is jól tudják, hogy azok, melyeknek létezését állítják, ott nem állhattak.

A holocaust „hivatalos”, tehát a nürnbergi törvényszék ítéleteiben megnyilvánuló verzióját illető kételeyeket táplálja az is, hogy mindeddig minden erőfeszítés ellenére nem találták meg azokat a rendeleteket vagy hivatalos iratokat, melyek elrendelték volna a zsidók tömeges megsemmisítését. Arra sem lehetett eddig kielégítő választ találni, hogyan lett volna technikai értelemben lehetséges ilyen nagyszámú embert elgázosítás útján megölni.

Faurisson perirataiban azt is megjegyzi, nem tud arról, hogy a holocauston kívül bármilyen más tárgy vagy téma kutatását valaha is törvény tabutémává tette volna; a franciaországi zsidó közösségen kívül soha semmilyen politikai érdekcsoport vagy vallási közösség nem tudta megakadályozni, hogy az ő nézőpontjuktól eltérő következtetéseket sugalló kutatásokat folytassanak, illetőleg hogy ilyen kutatási eredményeket közzé tegyenek.

Végül hivatkozott arra is, hogy a Gayssot-törvény az elfogadását követően Franciaországban is súlyos kritikák tárgyát képezte, és több európai állam, mely maga is a holocaust tagadásának büntetőjogi tilalmazását készítette elő, elzárkózott attól, hogy a francia megoldást tegye magáévá.

A francia kormány a következő érveket vonultatta fel annak alátámasztására, hogy Faurisson büntetőjogi felelősségre vonása nem tekinthető a véleménynyilvánítási szabadság jogosulatlan korlátozásának.

A kormány szerint a Gayssot-törvény a büntetőjogi szankciórendszernek az abban álló hiányosságát pótolja, hogy meghozataláig nem lehetett büntetőjogilag felelősségre vonni a zsidóság elleni népirtás elkövetésének és a gázkamrák létezésének és tömeggyilkosságra felhasználásának megkérdőjelezőit, mert az ilyen tevékenység nem volt sem a faji diszkrimináció, sem a faji gyűlöletre izgatás, sem pedig a háborús és emberiség elleni bűncselekmények elkövetői dicsőítésének törvényi tényállása alá vonható. Erre pedig az 1980-as évek franciaországi fejleményeire tekintettel szükség volt. Nagymértékben elszaporodtak ugyanis az olyan gyakran magukat történészeknek tartó személyek áltudományos köntösben közreadott munkái, akik revízió alá vették a holocaust történetét. Amint a Gayssot-törvény parlamenti vitája során az igazságügyminiszter rámutatott, ezek az áltudományos publikációk a korunkbeli antiszemitizmus rejtett, alattomos megnyilvánulási formái. A törvény által választott megoldás e cselekmények kriminalizálására pedig éppen arra szolgál, hogy a holocaust tagadása ne „véleménybűncselekmény” legyen. Ezért helyezi a törvényhozó objektív alapokra a törvényi tényállást: amit tilt, az a Nemzetközi Katonai Törvényszék statútumában meghatározott bűncselekményeknek a nürnbergi törvényszék ítéleteiben megállapított elkövetésének tagadása a sajtótörvényben részletezett módozatok valamelyikén.⁶ A bíróság ítélete tehát, eltérően Faurisson állításától, nem tekinthető beavatkozásnak tudományos jellegű történelmi vitákba: a bíróságnak pusztán az a dolga, hogy megállapítsa, hogy az inkriminált kijelentéseket a sajtótörvényben meghatározott módozatok valamelyikén nyilvánosságra hozták-e, továbbá hogy e kijelentések tartalmukban ténylegesen az említett statútumban meghatározott bűncselekményeknek a nürnbergi ítéletekben megállapított megtörténtét tagadják-e.

A francia kormány szerint a holocaust tagadásának bűncselekménnyé nyilvánításával lényegében a Faji megkülönböztetés valamennyi formájának tilalmazásáról szóló egyezményben, valamint az egyezségokmány 20(2) cikkében⁷ meghatározott kötelezettségeit teljesítette. Faurissonnak a párisi bíróság ítéletével szankcionált kijelentései, de egyéb kijelentései is vi-

lágossá teszik, hogy a tudományos kutatásának köntösében közzétett véleménye is lényegében a zsidóság elleni vád azt illetően, hogy a zsidók megsemmisítésének mítoszát a második világháború történéseinek meghamisításával, eltorzításával saját maguk teremttették meg. Ezt illusztrálja Faurissonnak az a képtelen állítása is, hogy a Gayssot-törvény meghozatalát a párisi főrabbi kezdeményezte, amivel azt sugallja, hogy mindent, ami a holocaust történéseinek objektív kutatása irányába mutat, így az ő kutatásait is, a zsidóság akadályozza meg. E nézetrendszer terjesztése a médián keresztül nyilvánvalóan zsidóellenességre indíthatja az olvasót vagy hallgatót.

A francia kormány emellett annak az álláspontjának is hangot adott, hogy Faurissonnak az az állítása, hogy a véleménynyilvánítási szabadságát sérelem érte, az egyezségokmány rendelkezéseivel való visszaélés, és annak 5(1) cikke folytán sem elfogadható. Ez a rendelkezés így hangzik: „Az egyezségokmány egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az jogot adna bármely ... személynek olyan tevékenység kifejtésére, vagy olyan cselekedetre, amely az egyezségokmányban elismert jogok és szabadságok megsemmisítésére, vagy azoknak az egyezségokmányban meghatározottnál nagyobb mértékben való korlátozására irányul”. Ezzel összefüggésben éppen az EJB egy határozata állapította meg, hogy az állam részéről valamely jognak faji vagy vallási gyűlölet terjesztésének megakadályozása érdekében alkalmazott korlátozás jogszerű, és nem minősül az egyezségokmány megsértésének.⁸ Hivatkozott a francia kormány az Emberi Jogok Európai Bizottságának egy 1982. évi döntésére is, melyben a bizottság megállapította: az olyan röpiratok terjesztése, melyek zsidók millióinak meggyilkolását mint „cionista svindlit” állították be, nem csak a hiteles történelmi tények eltorzítása, hanem becsmérlő jellegű támadás a zsidó közösség, annak minden tagja ellen. Ezért terjesztésük megtiltása nem tekinthető sem önkényesnek, sem ésszerűtlennek az egymás iránti toleranciára és megértésre alapozott demokratikus társadalom viszonyai között.⁹

Annak az álláspontjának is hangot adott a francia kormány, hogy a párisi bíróság nagy részletességgel elemezte Faurissonnak a vád tárgyává tett kijelentéseit, s azokból arra a következtetésre jutott, hogy Faurisson részben gúnyos, részben indulatokkal teli kijelentései távolról sem azt mutatták, hogy nyilatkozataiban az elvont tudományosság vezette volna; kijelentései összességükben világossá tették, hogy a holocaust „meséje” a közvéleménynek a zsidóság általi manipulálására szolgált.

Az EJB határozata röviden összefoglalható. Bevezetésként rámutatott: bár az Emberi Jogi Bizottság

nem vitatta, hogy a nürnbergi nemzetközi törvényszék ítéleteiben foglaltak tagadásának a Gayssot-törvény általi büntetőjogi szankcionálásának a módja hatásában a véleménynyilvánítási szabadsággal összeegyeztethetetlen következményekkel is járhat, mert sértheti a kutatás, a korábbi tudományos megállapítások vitatásának, általában a kétkedés, ezáltal a szólásszabadságnak a jogát, kihangsúlyozta: feladata nem törvényeknek az egyezségokmánnyal való megfelelésének elvont ellenőrzése, hanem annak eldöntése, hogy az adott panaszügyben megsértették-e az egyezségokmány rendelkezéseit, vagy nem.

Az EJB kiemelte: azt a francia kormány sem vitatta, hogy Faurisson büntetőjogi szankcionálása kijelentéseiről a véleménynyilvánítás korlátozásának minősül. Erre az egyezségokmány 19. cikke lehetőséget ad a következő három feltétel együttes megléte esetén: először is a korlátozást törvénynek kell lehetővé tenni, másodszor a korlátozásnak az e cikk 3 bekezdés a) és b) pontjában felsorolt célok valamelyikének elérésére kell irányulnia, harmadszor pedig szükségesnek kell lennie a cél eléréséhez.

Faurisson véleménynyilvánítási szabadságának az elítélésében megnyilvánuló korlátozását vitathatatlanul törvény: a Gayssot-törvény tette lehetővé. A párizsi bíróság elmarasztaló ítéletének alapjául kizárólag Faurisson két, a Choc du Mois című lapban közölt kijelentése szolgált. Az ítélet indoklásából kitűnően a bíróság a bűnösség megállapításakor teljes mértékben figyelmen kívül hagyott minden más körülményt: Faurisson tudományos kutatásait, nézeteit a nürnbergi ítéletek ténymegállapításainak megbízhatóságáról, vitáit más véleményt valló történészekkel. Elítélése tehát nem azt a jogát korlátozta általában, hogy véleménye lehessen bármiről, és azt kifejezésre is juttathassa. Ezért a bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a Gayssot-törvény, *ahogyan a francia bíróság a jelen ügyben értelmezte és alkalmazta*, összhangban van az egyezségokmánnyal. Az első feltétel tehát teljesült.

Választ keresve arra, hogy a véleménynyilvánítási szabadság korlátozására az egyezségokmányban meghatározott célok érdekében volt-e szükség, az EJB utalt állandó joggyakorlatára, mely szerint a mások jogainak vagy hírnevének védelme céljából alkalmazott korlátozások kiterjednek nemcsak az egyének jogainak, hírnevének, hanem a közösséghez tartozó személyek egésze jogainak, érdekeinek a védelmére is. Mivel a Faurisson-féle kijelentések teljes szövegösszefüggésükben olvasva egyrészt zsidóellenes meggyőződések hirdetésének tekintendők, így az egyezségokmány 20(2) cikke által tilalmazottnak, másrészt sértették a holocaust áldozatainak azt a jogát, hogy bármilyen szörnyű és igazságtalan volt az elpusztításuk, életük és haláluk úgy maradjon fenn az

emlékezetben, ahogyan az történt; ezért a gázkamrákban elpusztításuknak mint piszkos trükknek a beállítása a kegyeleti jogot is sérti. Emellett, mivel a kijelentések zsidóellenes érzelmeket hirdettek, a korlátozás célja az is volt, hogy tiszteletben tartsák a zsidó közösséghez tartozók jogát ahhoz, hogy félelemmentes legkörben éljenek. A korlátozás tehát a 19(3) cikk a) pontja alapján – mások jogainak, jó hírnevének tiszteletben tartása – megengedett volt, így a második feltétel is teljesült.

A Gayssot-törvény meghozatalát – és Faurisson elítélését kijelentéseiről – a francia kormány szerint az tette szükségessé, hogy az antiszemitizmus megnyilvánulásának fő formája ma Franciaországban annak a minél szélesebb közvéleménnyel való elfogadtatása, hogy a holocaust vagy nem is történt meg, vagy legalábbis nem olyan irtózatossá és pusztító módon ment végbe, ahogyan azt maguk a zsidók sugallják. A törvény szükségességét a kormány azzal is indokolta, hogy az utóbbi időben növekvő számban terjesztenek a Faurissonéhoz hasonló nézeteket. Minthogy az államoknak kötelessége az idegengyűlölet, a faji előítéletek és az antiszemitizmus visszaszorítása érdekében fellépni, az Emberi Jogi Bizottság szerint Faurisson büntetőjogi elmarasztalása az adott körülmények között szükségesnek és arányosnak tekinthető.

Franciaország tehát nem sértette meg Robert Faurisson véleménynyilvánítási szabadságát.

Nem lehet tudni, sor kerül-e a jövőben Magyarországon a holocaust tagadását tiltó jogalkotásra; ha igen, akkor kiváltképpen is érdemes lesz az Emberi Jogi Bizottságnak a Faurisson-ügyben hozott határozatát elemezni, bár e határozat nyilvánvalóan általában is számot tarthat azok érdeklődésére, akik a véleményszabadság és a gyűlöletbeszéd viszonyát tanulmányozzák.

A véleménynyilvánítás szabadsága mind az alkotmány, mind a nemzetközi emberi jogi egyezmények szerint korlátozható jog. Szinte mindennapi kihívás azonban az arról való döntés, hogy ha a vélemény nyilvánítása mások védelemre érdemes jogát sérti, melyik jog élvezzen elsőbbséget. E konfliktus kezelésének módjától függ, hogy arra a következtetésre jutunk-e: a véleményt nyilvánító túllépte-e a számára biztosított szabadságot – ez esetben nyilván (jogi, morális) felelősséggel tartozik –, vagy nem. Ha nem, akkor a véleménnyel érintetteknek kell elviselniük, hogy személyüket, cselekedeteiket gőrcső alá vegyék és akár erőteljes módon is bírálják. A véleménynyilvánítási szabadság megengedhető határait elvontan nem lehet megvonni. Az egyes nemzetek bíróságai, alkotmánybíróságai és a nemzetközi emberi jogi fórumok azonban már számtalan maradandó döntésben

járultak hozzá annak világossabbá tételéhez, hogy milyen kritériumok alapján kell e konfliktushelyzetet kezelni.

A véleménynyilvánítási szabadság olyanfajta megnyilvánulásainál, mint amilyen a holocaust megtörténtének tagadása, vagy az addigi ismeretek szerinti egyes történéseinek megkérdőjelezése, a demarkációs vonal pontosan ott van, ami a Faurisson-ügy fontosságát és érdekességét is megadja. A konfliktusba kerülő egyik érdek itt a holocausttal kapcsolatos újabb ismeretek, vizsgálódási eredmények nyilvánosságra hozhatósága, függetlenül attól, hogy az újabb kutatási eredmények azt mutatják-e, hogy a zsidóság mártírúmának egyes tényei nem egészen eddigi ismereteinknek megfelelően történtek meg. A másik oldalon az a jogos érdek áll, hogy ezen újabb megállapítások – melyeket mások megint csak vitathatnak – közreadási módja, vonatkozzanak e megállapítások akár az áldozatok számának a pontosítására, helyesbítésére, akár az elhurcoltak tömegeinek az egyes táborokban eszközölt megkínzásának, megölésének módszereire, nem lehet a gyűlöletkeltés újabb ördögi körének megindítója. Ezt ugyanis a tételes nemzetközi jog, többek között az egyezségokmány már említett 20(2) cikke kifejezetten tiltja, ezért tiltaniuk kell az egyezségokmányban részes országoknak is. A gyűlöletkeltésen nyilvánvalóan nem csak az olyan, heves érzelmi ellenézés ébresztésére irányuló és arra alkalmas megnyilvánulásokat értjük, melyeket a mindennapi szóhasználatban gyűlöletbeszédként jelölünk, hanem a célba vett embercsoport vagy tagjai elleni megvetés, lenézés, lebecsülés, gúny felkeltésére irányuló és arra alkalmas kijelentéseket és állításokat is, melyek részben a direkt gyűlöletkeltést fenyegető szankciók kikerülése érdekében is kifinomultabban, indirekten, de általában a nyílt gyűlöletkeltésnél veszélyesebb, mert kevésbé észrevehető módon váltják ki a faji, nemzeti, vallási csoport és tagjai elleni érzelmeket. Faurisson kijelentéseivel azt a tudományos köntösbe öltöztetett véleményét fejezte ki és kívánta másokkal elfogadtatni, hogy a náciizmus zsidóság ellen elkövetett rémségeinek a nagy része nem történt meg, azt maguk a zsidók eszelték ki vagy túlozták el mértéktelen módon annak érdekében, hogy különböző előnyöket húzzanak belőle. Aki pedig ezeknek a Faurisson-féle állításoknak a legcsekélyebb hitelt is ad, alighanem saját maga is arra a következtetésre jut, hogy akik ilyesmit csinálnak, azok megvetésre méltó hazudozók és történelemhamisítók; innen már csak kis lépés vezet oda, hogy talán a náci ideológiának mégis csak lehetett valami igaza, amikor először a teljesen negatív zsidóság-képet, majd a zsidóság megsemmisítésének politikáját kialakította.

A gyűlöletre izgatással – pontosabban ahogyan az egyezségokmány fogalmaz: a nemzeti, faji, vallási gyűlölet bármilyen hirdetése, mely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgatással – azonban igen óvatosan kell bánnunk, s alkalmazását e tilalom szűk értelmezésével korlátok között kell tartanunk, mert ha az államok könnyű kézzel folyamodhatnának felhasználásukhoz, az igen hamar a véleménynyilvánítási szabadságának mértéktelen és indokolatlan korlátozásához vezetne el.

Annak a pontnak a felismeréséhez, melyen túl a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása már jogszerűtlen, segítséget ad az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által a Lehideux-ügyben hozott ítélet.¹⁰ Bár a Faurisson-, illetőleg a Lehideux-ügyekben különböző nemzetközi emberi jogi fórumok jártak el, és az általuk alkalmazott két nemzetközi emberi jogi egyezmény is más volt, a közös vonások mégis túlnyomóak: az európai emberi jogi egyezménynek¹¹ a véleménynyilvánítási szabadságról és annak korlátozhatósági feltételeiről szóló 10. cikke lényegében azonos az egyezségokmány 19. cikkével, a Lehideux-ügy ténybeli és jogi alapjai is közel állnak a Faurisson-ügyhöz, hiszen a panaszosok azt sérelmezték, hogy bűnösnek mondták ki őket azért az állításukért, hogy a francia katonai törvényszék Pétain marsallt az ellenséggel való együttműködés miatt elmarasztaló ítéletében foglalt ténymegállapításokkal szemben a valós történelmi tények mások, és a marsall nem kollaboráns, hanem nemzeti hős volt. A Lehideux-ügyben alkalmazott törvény is a sajtószabadságról szóló 1881. évi törvény volt – bár nem az abba a Gayssot-törvényel beiktatott 24b paragrafus, hanem az azzal rokon témát szabályozó 24. paragrafus¹² – és az EJEB által a véleménynyilvánítási szabadság jogszerű és jogszerűtlen korlátozásának elhatárolására alkalmazott kritériumok is lényegében azonosak voltak az EJB határozatának indokaival.

Talán hasznos ezért befejezésül igen rövidre fogottnak áttekinteni, mi is a Lehideux-ügy lényege.

Lehideux és Isorni, akik a Pétain marsall emlékének védelmére alakult egyesület vezetői voltak, a Le Monde 1984. július 13-i számában fizetett hirdetés formájában egy pamfletet tettek közzé, melyet Franciaország népéhez intéztek. Ebben felsorolták Pétain-nek azokat a lépéseit és intézkedéseit, melyek a marsallról pozitív képet festenek. Ilyen például a Vichy-i kormány létrehozatala, mellyel sikerült elkerülni Franciaország déli részének a megszállását, ilyen a mintegy kétmillió francia hadifogollyal való megfelelő bánásmód kieszközlése a németeknél és főként ilyen az is, hogy Pétain a németekkel kötött fegyverszünettel egyidejűleg titokban felvette a kapcsolatot a Londonban lévő de Gaulle tábornokkal.

A párizsi bíróság Lehideux-t és Isorni-t elmarasztalta az ellenséggel való együttműködés büntetetének nyilvánosság előtti védelmében.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága abból indult ki, hogy azt az egyesületet, melynek nevében a pamflet közzétették, deklarálta annak érdekében is hozták létre, hogy kieszközöljék Pétain tábornok perének felülvizsgálatát. Az egyesületet bejegyezték, az jogszerűen működött.

Kétségtelen, hogy a pamflet a marsall magatartásának csak a pozitív vonásait említette, és nem említette azokat a negatívumokat, melyek ellene szóltak. Így például nem említették meg Pétain hirhedett 1940. évi zsidótörvényeit, sem pedig azt, hogy a Vichy-rendszer aktívan közreműködött zsidóknak a németek kezére juttatásában. Emellett az is kétségtelen, hogy olyan tényeket, melyeket a Pétain-t büntősnek kimondó bíróság a marsall terhére rótt, a pamflet éppen ellenkezőleg, pozitív megvilágításba helyezte. Ilyen esemény volt például a „montoire-i epizód”,¹³ mellyel kapcsolatban a pamflet azt emelte ki, hogy a marsall kettős játékot játszott: lényegében megtévesztette Hitlert, mert közben a németek háta mögött észrevétlenül sikerült felvennie a kapcsolatot a francia ellenállási mozgalommal, ami, ha áttételesen is, elősegítette a szövetségesek későbbi győzelmét.

Az EJEB szerint a francia bíróságnak a Lehideux-ügyben hozott ítélete egy több évtizede folyó vitában foglal állást, és hoz elmarasztaló döntést olyan kijelentésekről, mely két egymással vitázó nézet közül az egyiket képviseli. A strasbourgi bíróság nem vitatta, hogy a történelmi kutatások fényében a pamflet kijelentései komolytalanok és ellene mondanak a leginkább elismert történelemtudósok véleményének¹⁴; azt sem vitatja, hogy a Pétain-féle „kettős játék” elmélet régen megdőlt; azt sem vonja senki kétségbe, hogy a pamflet tartalma mélyen sérti sokak érzelmeit és véleményét. Az EJEB szerint azonban a pamflet semmi olyat nem tartalmazott, ami alapul szolgálhatna a véleményszabadság korlátozására. A strasbourgi bíróság ítélete ezzel összefüggésben idézi a pamfletnek azt a szövegrészét, mely erőteljes szavakkal marasztalja el a németek által elkövetett kegyetlenkedéseket, emberek üldözését és általában a német barbarizmusról beszél.

Ezért Lehideux és Isorni elítélése a történelmi tényekről és azok értékeléséről szóló vitába való beavatkozás. E történelmi tények nem tekinthetők vitathatatlannak, mint amilyen például a holocaust, melynek tagadása esetén az egyezmény 17. cikke folytán nem lehetne a véleménynyilvánítási szabadsághoz való jogra hivatkozni.¹⁵ Végül az pedig, hogy a pamflet Pétain cselekedeteinek csak a pozitív oldalát igye-

kezett kiemelni, nem hányható szemére az olyan publikációnak, melyet egy Pétain marsall perének újrafelvételét célul tűző egyesület tett közzé azért, hogy másokat is megnyerjen ennek a célnak.

Bár az inkriminált kijelentések sérthetnek, felháboríthatnak sokakat, nem minősíthetők mások iránti gyűlöletkeltés hirdetésének és nem tekinthetők olyannak sem, melyek megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgatnak. Ezért Franciaország megsértette Lehideux és Isorni szólásszabadságát.

JEGYZETEK

1. CCPR/C/WG/57/DR/550/1993.
2. A bizottság e hatáskörét Magyarország is elismerte, a Fakultatív jegyzőkönyv Magyarországra nézve 1998. december 7. óta van hatályban.
3. 90-615. számú törvény, melyet kezdeményezőjének neve után Gayssot-törvényként szokták idézni.
4. Nuremberg document URSS-054.
5. Nuremberg document URSS-006.
6. E módzatok lényegében a korszerű tömegkommunikáció minden formáját magukban foglalják
7. „Törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.
8. EJB 104/1981 határozata, J R T and the W. G. Party v. Canada. Ebben az ügyben az EJB megállapította, hogy azok a vélemények, melyeket a panaszos a kanadai telefonhálózat segítségével kísérelt meg terjeszteni, faji vagy vallási gyűlöletkeltésnek minősülnek, és Kanadának, mely a terjesztést bírói végzéssel megtiltotta, az egyezségokmány 20 (2) cikke alapján éppen az a kötelezettsége, hogy az ilyenfajta gyűlöletkeltést megakadályozza.
9. 9235/81,X.v. Federal Republic of Germany.
10. Lehideux and Isorni v France, 55/1997/839/1045 ügyszám, Judgment of 23 September 1998.
11. Kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.
12. „Aki a 23. paragrafusban meghatározott módzatok bármelyikén ... az ellenséggel való együttműködés büntetetének védelmére kell, bűncselekményt követ el...”
13. Pétain Montoire-ban írta alá az ellenségeskedés beszüntetéséről, a Vichy-rendszer megalakításáról és e rendszernek a náci Németországgal folytatott együttműködésről szóló megállapodást.
14. A francia kormány perirata ezt illetően idézi Robert Paxton amerikai történészt, aki szerint a Vichy-rendszer zsidóellenes törvényei a legékebben mutatják meg a Pétain-féle politika igazi jellegét.
15. Az európai emberi jogi egyezmény 17. cikke szinte szó szerint megegyezik az egyezségokmány 5. cikkével.